

“DUNYO TA’LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG’OR USULLARI ILMIY JURNALI”

5-Iyun, 2026-yil

ADABIY MATNLARNI O‘QISH ORQALI INGLIZ TILIDA GAPIRISH KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISH

Mirzayev Aziz Xasan o‘g‘li

*ISFT (International School of Finance Technology and Science) universiteti
magistranti va Samarqand davlat texnika universiteti Register ofisi xizmat ko‘rsatish
bo‘limi bosh mutaxasisi*

E-mail : www.maxeleon@gmail.com

Annatsiya: *Ushbu maqolada adabiy matnlarni o‘qish orqali ingliz tilida gapirish ko‘nikmasini rivojlantirishning samarali yo‘llarini tahlil qilinadi.*

Tadqiqot davomida badiiy asarlarni o‘qish o‘quvchilarning lug‘at boyligini kengaytirishi, grammatik bilimlarini mustahkamlashi hamda erkin muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishi aniqlangan. Shuningdek, adabiy matnlardan foydalanishning amaliy usullari va ularning ta‘lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *adabiy matn, ingliz tili, speaking , lug‘at boyligi, kommunikativ kompetensiya.*

Аннотация: *В данной статье анализируются эффективные способы развития навыков устной речи на английском языке посредством чтения художественных литературных текстов.*

В ходе исследования было установлено, что чтение художественных произведений способствует расширению словарного запаса учащихся, укреплению их грамматических знаний, а также развитию способности свободно общаться на английском языке. Кроме того, рассмотрены практические методы использования литературных текстов и раскрыто их значение в образовательном процессе.

Ключевые слова: *художественный текст, английский язык, speaking, словарный запас, коммуникативная компетенция.*

Abstract: *This article analyzes effective ways of developing English-speaking skills through reading literary texts.*

The study found that reading literary works helps learners expand their vocabulary, strengthen their grammatical knowledge, and improve their ability to communicate fluently in English. In addition, the article discusses practical methods of using literary texts and highlights their significance in the teaching and learning process.

Keywords: *literary text, The English language, speaking, vocabulary, communicative competence.*

Ingliz tilida adabiy matnlarni o'qish ingliz tili ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali usullaridan biridir. Biroq tinglash, gapirish, o'qish yoki yozish ko'nikmalingizni rivojlantirish maqsadiga qarab, o'qishning turli usullaridan foydalanishingiz kerak. Ushbu maqolada ingliz tilidagi matnlarni o'qish orqali gapirish ko'nikmasini rivojlantirish masalasi yoritiladi.

Ingliz tilini o'rganishda foydalaniladigan o'qishning ikkita asosiy turi mavjud: ekstensiv o'qish (extensive reading) va intensiv o'qish (intensive reading).

Ekstensiv o'qish turli xil materiallarni mutolaa qilishni anglatadi. Bunday o'qishda tanlangan matnlar asosan qiziqarli va zavqli bo'lishi kerak. O'quvchi matndagi har bir so'zni tushunmasligi mumkin, biroq umumiy mazmunini nisbatan oson anglay oladi.

Ekstensiv o'qishni yangi insonlar bilan tanishish va yangi do'stlar orttirish jarayoniga qiyoslash mumkin. Odamlar bilan turli maqsadlarda muloqot qilganimiz kabi, ekstensiv o'qish ham turli ehtiyoj va maqsadlarga xizmat qiladi.

Masalan, siz yangi taom tayyorlash usulini o'rganish uchun ingliz tilidagi oshpazlik kitobini o'qishingiz mumkin. Onlayn gazetalar mamlakat va dunyoda sodir bo'layotgan voqealar haqida ma'lumot beradi. Ba'zan ingliz tilidagi qo'shiq matnlarini topib, ularga jo'r bo'lib kuylashingiz mumkin. Yoki detektiv romanlarni o'qish orqali maroqli hordiq chiqarishingiz mumkin. Turli kitoblar, qo'llanmalar, veb-saytlar va jurnallar sizga yangi ma'lumotlar beradi, yangi g'oyalar bilan tanishtiradi hamda dam olish va maroqli vaqt o'tkazishga yordam beradi.

Intensiv o'qish esa ingliz tilining tuzilishini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Ingliz tilini o'rganish jarayonida intensiv o'qish amalga oshirilganda, matndagi har bir so'z diqqat bilan o'qiladi va yozilgan fikrning to'liq mazmunini tushunishga harakat qilinadi. Shuningdek, matn tahlil qilinadi, undagi lug'aviy birliklar va grammatik tuzilmalar batafsil o'rganiladi. Intensiv o'qish mashqlari birinchi yoki ikkinchi tilni o'qitish jarayonida keng qo'llaniladi. O'qituvchi rahbarligida olib borilgan intensiv o'qish til o'rganuvchilar uchun samarali va natijador strategiya hisoblanadi.

Ekstensiv o'qish lug'at boyligini kengaytirishga yordam beradi hamda o'quvchini ingliz tilining rasmiy (formal) va norasmiy (informal) uslublari bilan tanishtiradi. Ingliz tilida yozilishi kutilmagan harf birikmalariga ega bo'lgan ko'plab so'zlar mavjud. So'zning qanday talaffuz qilinishini bilish har doim ham uning qanday yozilishini to'g'ri taxmin qilish imkonini bermaydi. Shuningdek, og'zaki va yozma ingliz tili o'rtasida sezilarli farqlar mavjud. Masalan, enough va bough so'zlarining talaffuzi bunga yaqqol misol bo'la oladi. Turli janrdagi matnlarni muntazam o'qish o'quvchining og'zaki nutq bilan yozma shakl o'rtasidagi bog'liqlikni yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Bundan tashqari, kundalik muloqotda qo'llaniladigan ingliz tili ko'pincha darsliklarda o'rgatiladigan tildan ancha farq qiladi. Zamonaviy badiiy asarlar, jurnal intervyulari yoki ommabop maqolalarni o'qish insonlarning real hayotda qanday so'zlashishini tushunishga imkon yaratadi.

Intensiv o'qish ham ekstensiv o'qish kabi lug'at boyligini oshirish va to'g'ri talaffuzni shakllantirishga xizmat qiladi. Yangi uchragan so'zning talaffuzini to'g'ri o'zlashtirish

“DUNYO TA'LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG'OR USULLARI ILMIY JURNALI”

5-Iyun, 2026-yil

uchun uni onlayn lug'atlardan izlash va undagi Britaniya hamda Amerika ingliz tili talaffuz namunalari tinglash tavsiya etiladi.

Lug'at boyligini kengaytirish bilan bir qatorda, intensiv o'qish mazmunni umumlashtirish (summarizing) va parafraz qilish (paraphrasing) ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Matn mazmuni chuqur tahlil qilingandan so'ng, unga qayta murojaat qilmasdan uni boshqa insonga tushuntirishga harakat qilish foydali hisoblanadi. O'quvchi matn mazmunini ingliz tilida o'z so'zlari bilan qisqacha bayon qila olsa, bu uning nafaqat matnni tushunganini, balki og'zaki nutq ko'nikmalari ham rivojlanayotganini ko'rsatadi. Mazkur kompetensiyani shakllantirish muntazam amaliyotni talab qiladi, biroq u ingliz tilida ravon gapirishni rivojlantirishning samarali usullaridan biridir.

O'qish va gapirish ko'nikmalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik

O'qish va gapirish bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan til ko'nikmalaridir. Ushbu ko'nikmalarning rivojlanishi o'zaro bir-birini qo'llab-quvvatlaydi va mustahkamlaydi. O'quvchilar matn o'qish jarayonida tilning tabiiy va autentik qo'llanilish namunalari bilan tanishadilar. Bu esa ularga til birliklarining tuzilishi, grammatik qoliplari hamda so'z tanlash xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Anderson (1999) ta'kidlaganidek, o'qish matnni tushunish kompetensiyasini (reading comprehension) rivojlantiradi. Mazkur kompetensiya esa samarali og'zaki muloqotning muhim omillaridan biridir. Chunki suhbat yoki matn mazmunini to'liq anglamasdan turib, mazmunli muloqotda ishtirok etish qiyin. O'quvchilarning matnni tushunish darajasi ortgani sari ular o'z fikrlarini og'zaki nutqda aniqroq, ravonroq va ishonchliroq ifodalash qobiliyatini ham rivojlantiradilar.

Bundan tashqari, o'qish jarayoni yangi leksik birliklar va grammatik konstruksiyalarni amaliy kontekstda o'zlashtirish uchun qulay muhit yaratadi. Masalan, o'quvchi matnda notanish so'zga duch kelganda, uning ma'nosini umumiy kontekst orqali anglaydi hamda ushbu birlikning qanday vaziyatda va qanday grammatik shaklda qo'llanishini kuzatadi. Natijada yangi so'z nafaqat yodlanadi, balki keyinchalik og'zaki nutqda ham to'g'ri va tabiiy tarzda qo'llanila boshlaydi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ekstensiv o'qish (extensive reading), ya'ni o'quvchining o'ziga qulay sur'atda turli janrdagi matnlarni muntazam mutolaa qilishi, nafaqat o'qib tushunish kompetensiyasini, balki og'zaki nutq ravonligini (speaking fluency) ham sezilarli darajada rivojlantiradi. Bunday o'qish turi o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytiradi, ularni turli uslub va nutq registrlari bilan tanishtiradi hamda ingliz tilida erkin muloqot qilish uchun zarur bo'lgan lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli zamonaviy xorijiy til o'qitish metodikasida o'qish va gapirish ko'nikmalarini integratsiyalashgan holda rivojlantirish samarali pedagogik yondashuv sifatida e'tirof etiladi.

Gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qish strategiyalarining o'rni

Til o'rganish jarayonida turli o'qish strategiyalaridan foydalanish o'qish va gapirish ko'nikmalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yanada mustahkamlaydi. Jumladan, ko'z yugurtirib o'qish (skimming), kerakli ma'lumotni izlab o'qish (scanning) hamda bashorat

“DUNYO TA'LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG'OR USULLARI ILMIY JURNALI”

5-Iyun, 2026-yil

qilish (predicting) kabi strategiyalar o'quvchilarga matn bilan samarali ishlash imkonini beradi.

Masalan, skimming strategiyasi yordamida o'quvchi qisqa vaqt ichida matnning asosiy g'oyasini aniqlaydi. Keyinchalik ushbu asosiy fikr og'zaki muhokama qilish, fikr almashish yoki mavzuni kengroq sharhlash uchun tayanch vazifasini bajaradi. Bu esa o'quvchining muloqot davomida fikrlarini mantiqiy va izchil bayon etish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Shuningdek, predicting strategiyasi, ya'ni matn mazmunini yoki notanish so'zlarning ma'nosini oldindan taxmin qilish, o'quvchilarning kontekst asosida xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada ular suhbat davomida notanish til birliklariga duch kelgan taqdirda ham mazmunni anglay olish va muloqotni davom ettirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, o'quvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari va til bilish darajasiga mos tanlangan o'qish materiallari chet tilini o'zlashtirish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shaxsiy qiziqishlarga mos keladigan matnlar o'quvchilarda ichki motivatsiyani kuchaytiradi, natijada yangi lug'aviy birliklar va grammatik konstruksiyalar uzoq muddatli xotirada mustahkamroq saqlanadi. Bu esa ularni keyinchalik og'zaki nutqda tabiiy ravishda qo'llashni osonlashtiradi.

Masalan, texnologiya, sport, biznes yoki madaniyat kabi mavzularga qiziqadigan talabalar aynan shu yo'nalishdagi ingliz tilidagi maqola va badiiy matnlarni muntazam o'qish orqali mazkur sohalarga oid terminologik birliklarni o'zlashtiradilar. Natijada ular ushbu mavzularda ingliz tilida erkinroq fikr almashish, dalillar keltirish va muloqotni davom ettirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu jihatdan o'qish strategiyalarini maqsadli qo'llash nafaqat o'qib tushunish kompetensiyasini, balki kommunikativ kompetensiya, diskurs kompetensiyasi, leksik kompetensiya hamda og'zaki nutq ravonligini (speaking fluency) rivojlantirishning samarali metodik vositalaridan biri hisoblanadi.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, adabiy matnlarni o'qish ingliz tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishning samarali pedagogik vositalaridan biridir. Adabiy asarlar o'quvchilarni autentik til birliklari, tabiiy grammatik konstruksiyalar hamda turli kommunikativ vaziyatlarda qo'llaniladigan leksik birliklar bilan tanishtiradi. Natijada o'quvchilarning lug'at boyligi kengayadi, nutqiy kompetensiyasi rivojlanadi va og'zaki muloqotda fikrni erkin ifodalash imkoniyati ortadi.

Shuningdek, ekstensiv va intensiv o'qish strategiyalarining uyg'un qo'llanilishi o'quvchilarning matnni anglash, tanqidiy fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu jarayonlar esa bevosita og'zaki nutqning ravonligi (fluency), aniqligi (accuracy) hamda muloqot davomida mos til birliklarini tanlash qobiliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, matn asosida munozara, qayta hikoya qilish, personajlarni tahlil qilish va erkin fikr bildirish kabi kommunikativ mashg'ulotlar o'quvchilarning speaking kompetensiyasini yanada mustahkamlaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, adabiy matnlardan foydalanishga asoslangan integrativ yondashuv til o'qitish metodikasining kommunikativ paradigmasiga to'liq mos keladi.

5-Iyun, 2026-yil

Mazkur yondashuv nafaqat lingvistik kompetensiyani, balki sotsiolingvistik, pragmatik va diskurs kompetensiyalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli ingliz tilini o'qitish jarayonida badiiy adabiyotlardan tizimli va maqsadli foydalanish o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishning eng samarali metodlaridan biri sifatida e'tirof etilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Stephen Krashen-The Power of Reading: Insights from the Research Portsmouth, NH: Heinemann, 2004 (2nd edition).
2. Jalolov, J. J. Methodology of Teaching Foreign Languages. Tashkent: O'qituvchi Publishing, 2012.
3. Hoshimov, O., & Yoqubov, I. Methodology of Teaching English. Tashkent: Sharq Publishing, 2013.